New Knowledge Journal of Science

Списание за наука „Ново знание”

Academic Publishing House - “Talent”
University of Agribusiness and Rural Development - Bulgaria

Академично издателство „Талант“
Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

http://uard.bg

THE SOCIAL IMPACT OF FAKE MONEY AND EXCHANGE CONTROL

Evgeniy Stoyanov

University of Agribusiness and Rural Development – Plovdiv, Bulgaria

Key words:
currency values
control
requisite
fake money

Abstract

The article is devoted to the social impact that produces the control exerted on the condition and suitability of the currency used. The aim of the exhibition is related to the disclosure of the nature of the phenomenon of "fake" money, and the control and prevention of their use and distribution. The tasks arising from the defined objective are aimed at revealing the characteristics of fake money, getting acquainted with the requisites of protecting real money and detection mechanisms to implement effective control and prevention work in this direction into the economic reality. The objectives determine the use of methods such as historical flashback and others with a strong analytical nature.

СОЦИАЛНИЯТ ЕФЕКТ НА ФАЛШИВИТЕ ПАРИ И ВАЛУТНИЯ КОНТРОЛ

Евгений Стоянов

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Ключови думи:
валутни ценности
контрол
реквизит
фалшиви пари

Резюме

Съдържанието на статията е посветено на социалния ефект, който произвежда контролът, оказван върху състоянието и годността на използваната валута. Целта на изложението е свързана с разкриване на същността на явлението „фалшиви” пари, както и контрола и превенцията срещу тяхната употреба и разпространение. Задачите, които произтичат от дефинираната цел, са насочени към разкриване на особеностите на фалшивите пари, запознаване със задължителните реквизити на защитата на истинските пари и разкриване на механизмите за осъществяване на реален контрол и превенция в работата на тази насока в икономическата действителност. Заложените цел и задачи предопределят приложението на методи като историческа ретроспекция и други с подчертано аналитичен характер.

Фалшифицирането на пари се извършва от момента, в който са въведени парите в обръщение, т.е. от VII – VI в. пр.н.е. Металните пари в началото съществуват във вид на самородни късове. Завършен вид придобиват под формата на монети. Монетите са със обработен метал от конкретен материал, с определено тегло форма и поставена марка. Интересно е, че веднага са започнали опитите за фалшифициране, свързани с изготвяне на монети от по-евтин и нискокачествен материал. Тестът за качество и истинност е бил адекватен на времето си - съмнителните монети са били

разсичани. Появата на друг материал създава основание тези образци да бъдат възприемани като фалшификати, тогава наричани „фуре".

Впоследствие, освен клеймо, притежават и номинал, заложен като необходим реквизит. По този признак монетите формират два типа – пълноценни и непълноценни. Пълноценна се нарича монетата, чийто номинал съответства на стойността на металното й съдържание. Непълноценна или разменна, е монетата, притежаваща стойност на металното съдържание по-малка от нейния номинал.

Превишаването на номиналната стойност на монетите над разходите по тяхното изработване представлява монетен доход (сеньораж) и носи доход на лицата, осъществяващи монетосеченето[1]. При сечене на пълноценни монети експерти в тази област считат, че монетният доход е обективно следствие на преднамерено и целесъобразно фалшифициране. В наши дни при емитирането на хартиени, и особено електронни пари, може да достигне много големи размери. Ако разходите за отпечатване на 1 банкнота от 100 долара са примерно 10 цента, то сеньоражът е 99,90 долара на всяка отпечатана банкнота.

Фокусът на внимание от страна на фалшификаторите се измества към банкнотите с тяхната поява около 1691 г. Развитието на технологиите дава в ръцете на този тип специалисти почти неограничени възможности[2]. Вече трудно може да се твърди, че съществува напълно защитена валута. Въпреки специфика на графичен рисунък, дизайнерски решения и куп защитни знаци на валутния пазар се появяват фалшификати и „супер фалшификати". Интересен, но и достатъчно тревожен е фактът, че и днес съществуват работилници за фалшиви монети.

До началото на 21-ви век разпространението на фалшиви банкноти се реализира в отдалечени от мястото на създаване географски райони. Но последните данни от направени анализи сочат, че тази тенденция се променя твърде динамично. По повод на разпространението на фалшиви купюри специалистите твърдят, че това е една „тиха финансова война", където нереалните банкноти се появяват под различна форма и качество[3].

За фалшиви или неистински се считат всички банкноти, които се явяват като нереални пари в следните разновидности:

Първо. Банкноти, изработени по всички технологични изисквания. Обикновено съдържат всички защитни средства, характерни за съответната емисия и специфични релефи. Различават се по несъществени детайли в рисунъка или нюансите на цветовете. Изготвят се от висококачествени материали.

Второ. Това са цветни или ксерокопия на банкноти. При наличие на съвършена копирна техника не е трудно да се постигне високо и убедително качество на външния вид, дори с ефекти и характерни нюанси. Липсват им вградени защитни средства. Ефективен е само физическият контрол (мануален контакт).

Трето. Преправяне на реални банкноти от обръщението. Най-популярният подход е промяната на истинския нанесен върху банкнотата номинал. Корекциите се извършват обикновено само на големите и лесно достъпни цифри. В тези случаи само физическият контрол и анализът на допълнителните вградени защитни средства могат да предоставят достатъчна ефективност на контрола.

Четвърто. Това са отпечатани по всички изисквания банкноти, които обаче не са емитирани от оторизирана институция и затова не са придобили качества на законно платежно средство. По същество те са измислени несъществуващи парични знаци. Такива банкноти има и в Република България (1000 лева с лика на Цар Симеон като дете и 1000 лева с лика на въоръжен партизанин)[4].

Пето. Това са рисувани банкноти и имат само художествена стойност. Разпознаваеми са поради липсата на вградени защитни средства.

Във връзка с реализацията на валутен контрол създаването и разпространението на неистински банкноти има два съществени аспекта. От една страна поради своята неистинност тези банкноти не са валутна ценност и в този контекст те не подлежат на валутен контрол. Същевременно обаче лица, реализиращи сделки с тях, се наказват на основание участие и извършване на операции с фалшиви парични знаци[5].

Друг съществен момент по казуса "фалшиви пари" е контролът върху преправените парични знаци. Това са парични знаци, които са били истински по смисъла на закона, притежаващи качества на законно платежно средство с установена номинална стойност. В този план те са били валутна ценност, поради което се считат за обект на валутен контрол и могат да бъдат предмет на валутно нарушение.

Възприемани като обект на валутен контрол, в частта на валутните ценности са банкноти, монети и други платежни средства в чужда валута. В тази група се вписват:

[1] Полской, Г. Рицари на фалшиви банкноти, Наука и изкуство, С., 1984, стр. 9.

[2] Алексиев, С. Валутни престъпления и валутни нарушения, Наука и изкуство,С., 1989, стр. 27.

[3] Йотов, Б., Престъпления против кредиторите, паричната, данъчната и финансовата система, С., Фенея, 1999, стр. 32.

[4] Двете споменати банкноти са неемитирани и се пазят в трезора на БНБ. Стоянов, Евг. Няколко въпроса на валутния контрол, Флат, Бургас, 2013, стр. 89.

[5] Сборник договори на Обществото на народите от 1931 г. Подписани в Женева на 20.04. 1929, стр. 372.

- Чуждестранни банкноти, които са действащо платежно средство в чужбина;
- Поименни чекове, пътни чекове и еврочекове;
- Кредитни писма и кредитни карти, издадени в чужбина.

Контролът обхваща състоянието и годността им като валутни ценности по показатели в следния периметър: валидността им като чужда валута и като платежно средство; тяхната истинност; годността им за по-нататъшно ползване и обръщение.

Чуждестранните банкноти се считат за валута при условие, че притежават следните характеристики:

А) да са в обръщение като законно платежно средство;

Б) да са издадени от оторизирана, правоспособна, емисионна институция;

В) да могат да заместват златото във функцията му на средство за обръщение;

Г) да са в обръщение като държавни знаци, представители на пълноценни пари;

Д) ако стойността им се определя от отбелязан върху тях номинал, въпреки че нямат самостоятелна стойност и стоково-материално покритие.

За истинност се съди по максималната им достоверност, обоснована от материал на изготвяне и по присъствието на система от защитни реквизити. За годни се считат банкноти, чиито външен вид ги прави приемливи за продължаваща употреба и чиито вид не дава основания дори за най-малки съмнения по тяхната валидност.

Контролът се реализира от лица, имащи физически достъп до банкнотите в обръщение като касиери. За ефективния контрол важен фактор е специализираната информация по отношение на образци на пари (валута) в обръщение, както и на изтеглените от обръщение чуждестранни банкноти, публикувани в съобщения на кабинета по платежни средства към управление "Емисионно" на БНБ. Изтеглените банкноти не се изкупуват след определена дата, а само се приемат инкасо и се изпращат към централата на БНБ. Същото управление издава и съобщения за пуснати и засечени в обръщение фалшиви банкноти.

В този контекст е редно да се добави, че по принцип за неистински се считат както излезли от обръщение банкноти, а също така и фалшиви банкноти, споменати в конкретните по-горе разновидности. При тяхно установяване по повод продажба или извършване на други операции се задържат и по надлежния ред се изземват. Излезлите от обръщение банкноти се изпращат до съответната държава, чиято централна банка ги е печатала и които са представлявали нейна национална валута.

Сега действащата нормативна база и международно установените практики са наложили в структурата на една съвременна банкнота да се включват задължителни реквизити и средства за защита. Задължителните реквизити нямат като цел превенция от фалшифициране, но предпоставят вярно разпознаване на истинските платежни средства. Като задължителни реквизити на съвременните банкноти се възприемат следните белези: наименование на емисионната банка, наименование на паричната единица, номинал, подписи на длъжностни лица, серия и номер, определен печатарски шрифт, дата и др.[6].

Системата от защитни средства в структурата на съвременната банкнота е целесъобразно изградена и постоянно усъвършенствана като превенция по фалшифициране. Създава се като нетрадиционна композиция с различни по вид и характер елементи, индивидуално и уникално за всяка емисия.

Към защитната система се включват предимно: качество на хартията, воден знак, цветни влакна, планшети (цветни дискове), невидими влакна, осигурителна нишка, повърхности с оптически ефекти, регистър на проглед, скрит образ, холограма и кинеграма, структура на ситото на белите полета на хартията и защита "Верифай"[7].

Най-общо контролът на банкнотите се реализира за истинност и за приложение. Установяването на истинността на дадена банкнота става при ползването на различни методи, като техният избор е предопределен от структурата на банкнотата и нейния защитен механизъм. Практически по-често приложими са методи като общ визуален анализ, специализиран визуален анализ, детайлизиран оптичен анализ, мануален контакт, частичен химико-лабораторен анализ[8].

Освен споменатите методи на най-пълен и обстоен анализ се подлагат проблемни банкноти при лабораторни условия на специализирани институции (Отдел „Национален център за анализ" БНБ и др.).

Другият съществен аспект при проверка на чуждестранни парични знаци е по повод на тяхното реално приложение, или дали все още са в обръщение. Всички излезли от употреба чужди парични знаци не са предмет на валутни нарушения. Това се установява и доказва единствено чрез проверка на тяхната валидност. С излизането си от употреба се отнемат качествата им на валутни ценности и с тях не може да се реализира валутно нарушение. Изтеглянето им от употреба се осъществява от оправомощена емисионна банка, като с този акт същите престават да бъдат законно платежно средство в съответната

[6] Экономическая безопасность: производство, финансы, банки, М, Финстатинформ, 1998, с. 41.

[7] По-този повод специално за еврозоната системата за защита се доусъвършенства съобразно Регламент ЕО №974/98, Рамково решение на съвета 2000/383/ПВР и др. нормативни актове.

[8] Наредба № 18 на БНБ, ДВ бр.88/2005, с посл.изм. ДВ бр. 24/2013.

държава. Изваждането от употреба се реализира по два начина – постепенно, по различно време за всеки вид купюри, емисия и в определена година, и чрез всеобщо изваждане като законно платежно средство.

В този план на контрол е съществено проверката да установи какво по характер е изтеглянето от обръщение на конкретната парична единица. В този контекст ключова роля играе тълкуването на понятието "чужбина". То не е идентично по съдържание с "територията на чужда държава, в която емисионният банков институт е емитирал банкнотите, монетите или книжните пари".

На практика едни и същи парични знаци могат да бъдат едновременно законно платежно средство в няколко държави, свързани в парични зони. При такива случаи едни парични знаци престават да бъдат законно платежно средство в дадена територия, която може да бъде и част от територията на държавата-емитент. При установяване на валутни нарушения при употреба на такъв тип пари е редно да се установи към момента на деяние в какъв момент и с какъв статут са били парите, т.е. дали са били с характеристики на валутна ценност. Достоверността на подобни констатации при разкриване на валутни нарушения на територията на Република България се обосновават единствено въз основа на информация, публикувана от БНБ. Белези, по които банкнотите се считат за повредени и негодни, са: при липсващи части, обезцветяване и перфорация. Такива банкноти се връщат на притежателя с отказ за приемане или се изземват при нормативно-регламентирана процедура.

Фактите и разсъжденията в изложението създават възможност да бъдат структурирани няколко извода:

Първо. Поради многопосочната работа на глобалната икономическа система и проявяващите се претенции на все повече заинтересовани страни все по-често се прибягва до приложение на нови и разнообразни форми на фалшиви пари. Тяхното създаване се обосновава на все по-модерни технологии и в този смисъл предизвикателствата и проблемите, стоящи за решаване пред финансовия контрол в по-общ план и пред валутния в по-конкретен, стават все повече и по-сериозни.

Второ. На базата на широкоспектърни анализи, разследвания и на технологични решения, е възможно да се ограничи разпространението на фалшиви парични знаци и провеждане на неправомерни действия с тях.

Трето. Въпреки че все повече сделки се насочват към електронни форми на разплащане за работата с реални пари и контрол върху развитието и усъвършенстването им, е редно да се отделят повече средства и да се увеличи вниманието върху тях, като по този начин се съхрани и авторитетът, и стойността на националната валута, и се създадат условия за по-стабилно социално развитие.

Литература

1. Алексиев, С. Валутни престъпления и валутни нарушения, Наука и изкуство,С., 1989.
2. Йотов, Б., Престъпления против кредиторите, паричната, данъчната и финансовата система, С., Фенея, 1999.
3. Наредба № 18 на БНБ, ДВ бр. 88/2005, с посл.изм. ДВ бр. 24/2013.
4. Полской, Г. Рицари на фалшиви банкноти, Науча и изкуство, С., 1984.
5. Регламент ЕО №974/98, Рамково решение на съвета 2000/383/ПВР.
6. Сборник договори на Обществото на народите от 1931 г. Подписани в Женева на 20.04. 1929.
7. Стоянов, Евг. Няколко въпроса на валутния контрол, Флат, Бургас, 2013.
8. Экономическая безопасность: производство, финансы, банки, М, Финстатинформ, 1998.